

The reasons and procedure of admission of evidence as impermissible are considered in the article. The comparative analysis of the corresponding norms of Code of Criminal Procedure in force and C.Cr.P 1960 is realized.

Keywords: evidence, inadmissibility of evidence, criminal procedure.

УДК 342.922 (477)

Фролов Ю.М.,
декан юридичного факультету
Бердянського університету
менеджменту і бізнесу,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК КОЛЕКТИВНИХ СУБ'ЄКТІВ ПРАВА

Розкрито сутність та зміст адміністративної відповідальності колективних суб'єктів права, встановлено її місце і значення в структурі адміністративно-правового статусу ВНЗ. Визначено специфіку адміністративно-правової відповідальності вищих навчальних закладів в Україні, проаналізовано сучасний стан її законодавчого закріплення.

Ключові слова: адміністративне право, колективний суб'єкт адміністративного права, юридична особа, вищий навчальний заклад, адміністративно-правовий статус.

Оновлення системи вищої освіти, її інтеграція до єдиного європейського освітнього простору вимагають сьогодні суттєвих, кардинальних кроків щодо внутрішньої структурної перебудови як самої системи освіти України, так і механізмів державного управління у цій сфері. Існуючі проблеми у діяльності вищих навчальних закладів України, відсутність їх належного наукового опрацювання, перш за все, зумовлюють необхідність детального дослідження питання адміністративно-правового статусу ВНЗ України, його корегування та удосконалення. Особливе значення при аналізі адміністративно-правового статусу вищих навчальних закладів має юридична відповідальність, що, як важливий елемент його компетенційного блоку, є об'єктом комплексного нормативно-правового впливу та гарантом реалізації прав і обов'язків ВНЗ.

Питання адміністративної відповідальності колективних суб'єктів права було й залишається актуальним для адміністративно-правової науки. Даній проблематиці присвячені праці таких вчених, як Д. Бахрах, Ю. Битяк, І. Галаган, І. Голосніченко, О. Зима, Т. Коломоєць, М. Костів, Д. Липинський, Д. Лук'янець, В. Новосолов, А. Савицька, І. Службський, Р. Хачатуров. Питання адміністративної відповідальності вищих навчальних

закладів в межах більш загальних досліджень розробляли А. Кирилових, Ю. Линська, С. Мандрик, Є. Огаренко, О. Сорока, В. Спаська та ін. Проте, предметному аналізу юридичної відповідальності як невід'ємного елементу правового статусу ВНЗ в сучасній науці приділяється недостатньо уваги, особливо з позицій адміністративного права, що зумовлює актуальність детального дослідження даного питання.

Метою статті є дослідження особливостей адміністративної відповідальності вищих навчальних закладів як колективних суб'єктів права. Досягнення цієї мети передбачає визначення сутності і змісту адміністративно-правової відповідальності, її значення в структурі адміністративно-правового статусу ВНЗ, аналіз специфіки відповідальності вищих навчальних закладів в Україні та сучасного стану її законодавчого закріплення.

У правовій науці юридична відповідальність переважно розглядається як реакція держави на вчинене правопорушення, змістом якої є застосування до правопорушників (індивідуальних та колективних суб'єктів) передбачених законодавством санкцій, що забезпечуються у примусовому порядку. Довідкова література визначає юридичну відповідальність як несприятливі наслідки, що настають у випадках прийняття органами влади та посадовими особами протиправних рішень, дій, невиконання або неналежного виконання завдань та функцій, і відбиваються у санкціях правових норм [1], або як встановлений законодавством і забезпечений державою юридичний обов'язок суб'єкта правопорушення потерпати несприятливі наслідки, зазнавати позбавлення певних благ [2, с.694-695]. Підсумовуючи існуючі визначення, відзначимо, що юридична відповідальність спирається на державний примус; є конкретною формою реалізації санкцій, передбачених нормами права; настає за скоєння правопорушення та пов'язана із суспільним осудом; відбивається у відповідних негативних наслідках для правопорушника (особистого, майнового, організаційного характеру); має процесуальну форму. Виходячи з такого розуміння юридичної відповідальності, можна трактувати її як один із компонентів правового статусу, що являє собою єдине, цілісне правове явище, формалізоване у чинному законодавстві держави [3, с.79]. Статусна відповідальність, закріплена законодавством, зокрема, як правовий інститут адміністративної, цивільної, кримінальної та ін. відповідальності, містить у собі елементи обов'язку, необхідності чи правової вимоги, ґрунтується на законі, на факті певного правового становища (посадового, професійного тощо).

Серед усіх видів юридичної відповідальності особливе місце займає відповідальність адміністративна, яка являє собою такий вид юридичної відповідальності, що виникає при скоєнні правопорушень у публічно-правовій сфері, до якої, зокрема, відноситься й сфера освіти. Питання про адміністративну відповідальність колективних суб'єктів правовідносин наразі залишається дискусійним, адже класична доктрина адміністративного права відносить до суб'єктів адміністративної відповідальності лише людину в стані дієздатності та осудності, тобто фізичну особу. Проте, ще за радянських часів низка вчених вважали можливим визнання організацій

та інших юридичних осіб суб'єктами юридичної відповідальності [4, с.97-100; 5, с.10-11]. Зокрема, В. Новосьолов підкреслював, що адміністративна відповідальність юридичних осіб є одним із дієвих засобів забезпечення виконання покладених на них обов'язків [5, с. 10-11]. Сьогодні переважна більшість науковців вважають доцільним визначати колективних суб'єктів як потенційних учасників суспільних правовідносин, пов'язаних із притягненням їх до адміністративної відповідальності. Так, Ю. Битяк і В. Зуй розглядають адміністративну відповідальність як вид юридичної відповідальності фізичних і юридичних осіб перед органами виконавчої влади або судом за порушення адміністративно-правових норм на основі застосування адміністративних стягнень [6, с.121]. І. Слубський, даючи визначення адміністративної відповідальності як елемента адміністративно-правового статусу юридичної особи, виходить з її розуміння як органічної частини загального інституту адміністративної відповідальності з усіма притаманними останньому властивостями і ознаками. Дослідник пропонує розглядати її як засіб забезпечення виконання ними своїх обов'язків перед державою в особі повноважних органів, з чого випливає висновок про наявність двох цілей, які переслідує адміністративна відповідальність юридичних осіб: а) покарання у вигляді накладення адміністративного стягнення; б) забезпечення виконання юридичною особою своїх обов'язків перед державою з метою дотримання встановлених умов діяльності [7, с.7]. О. Зима також визначає адміністративну відповідальність як складову частину адміністративної відповідальності, яка, проте, розвиваючись, набуває низки ознак, що відрізняють її від адміністративної відповідальності фізичних осіб і дають змогу говорити про неї, як про окремий підінститут адміністративної відповідальності [8, с.10]. М. Костів розподіляє ознаки адміністративної відповідальності колективних суб'єктів на дві групи. Перша складається з ознак, характерних як для адміністративної відповідальності юридичних осіб, так і для адміністративної відповідальності взагалі:

1) притягнення до адміністративної відповідальності юридичних осіб здійснюється компетентними державними органами і посадовими особами;

2) наслідком притягнення юридичної особи до адміністративної відповідальності є застосування до неї адміністративного стягнення;

3) адміністративні стягнення застосовуються компетентними органами та посадовими особами до порушників (юридичних осіб), які їм безпосередньо не підпорядковані;

4) адміністративна відповідальність юридичних осіб, як і будь-яка адміністративна відповідальність, має встановлюватись законами;

5) підставою адміністративної відповідальності здебільшого виступає адміністративне правопорушення (проступок).

Другу групу становлять специфічні, притаманні лише адміністративній відповідальності юридичних осіб, ознаки:

1) суб'єктом відповідальності виступає юридична особа у цілому, а не конкретна її посадова особа, працівник;

2) підставою адміністративної відповідальності для юридичної особи у встановлених випадках може виступати і цивільне правопорушення;

3) адміністративна відповідальність може бути накладена за наявності вини правопорушника, а в окремих випадках і без її врахування [9, с.15-16].

Отже, ми маємо усі підстави вести мову про адміністративну відповідальність колективних суб'єктів як про самостійний вид адміністративної відповідальності, зміст якого полягає у застосуванні до правопорушника (колективного суб'єкту) уповноваженими державними органами (їх посадовими особами) передбачених законодавством адміністративних санкцій.

Сьогодні в Україні поступово відбувається закріплення на законодавчому рівні механізму правового регулювання адміністративної відповідальності колективних суб'єктів, що виявляється в ухваленні нормативних актів, які, зокрема, регулюють питання притягнення юридичних осіб (підприємств, установ, організацій) до адміністративної відповідальності в різних сферах суспільних відносин. Наразі питанню адміністративної відповідальності колективних суб'єктів присвячено цілу низку законів і підзаконних актів, серед яких: Закони України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності», «Про виключну (морську) економічну зону України», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про громадські об'єднання», Положення про порядок накладення та стягнення штрафів за порушення законодавства про захист прав споживачів та ін. Проте, вони й досі не становлять єдиної, цілісної системи, здатної ефективно врегулювати питання адміністративної відповідальності колективних суб'єктів правовідносин. Сучасні дослідники відзначають майже повну відсутність у чинному законодавстві положень і принципів щодо адміністративної відповідальності колективних суб'єктів, неврегульованість механізму їх притягнення до адміністративної відповідальності, відсутність системності у видах санкцій, які застосовуються до різних видів колективних суб'єктів [10, с.194].

Вищі навчальні заклади як колективні суб'єкти права також є суб'єктами адміністративної відповідальності, що становить елемент їх адміністративно-правового статусу. Проте, слід зауважити, що відповідальність у сфері освіти має специфічний характер. Так, у Кодексі про адміністративні правопорушення немає відповідної самостійної глави, незважаючи на велику сферу освітніх відносин (на відміну від ветеринарії, зв'язку, транспорту, охорони праці, навколишнього середовища та ін., що представлені в даному Кодексі). Відповідно до ст. 204 Кодексу України про адміністративні правопорушення, до адміністративних правопорушень у сфері освіти безпосередньо віднесено лише порушення порядку прийняття на навчання іноземців та осіб без громадянства, надання їм житла та оформлення для них документів [11]. Вочевидь, відсутність відповідних положень стосовно адміністративних правопорушень у сфері освіти зумовлюється, насамперед, тим, що сама освітня сфера й досі не розглядається законодавцем як об'єкт впливу адміністративного права.

Необхідно відзначити, що у сфері адміністративно-правових відносин відповідальність вищого навчального закладу може мати як загальний, так і спеціальний характер. Так, до загальних адміністративно-правових складів правопорушень, за які ВНЗ несуть адміністративну відповідальність, можна, відповідно до положень Кодексу України про адміністративні правопорушення, віднести: порушення вимог законодавства про працю та про охорону праці (ст. 41); порушення санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм (ст. 42); порушення законодавства з фінансових питань (ст.164-2); порушення бюджетного законодавства (ст.164-12); неправомірне використання державного майна (ст.184-1); порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки (ст.175) та ін. Крім того, стосовно державних вищих навчальних закладів можуть застосовуватися такі заходи бюджетної відповідальності, як попередження про неналежає виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства зупинення операцій з бюджетними коштами, повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету та ін. [12, ст.117]. Недержавні ВНЗ також є суб'єктами адміністративної відповідальності за ті правопорушення, які передбачені загальними нормами про адміністративну відповідальність юридичних осіб.

Особливості юридичної відповідальності вищих навчальних закладів відбивають норми освітнього законодавства спеціального характеру. Проте, у сфері вищої освіти законодавство України обмежується загальними формулюваннями у визначенні освітніх правопорушень. Так, Закон України «Про вищу освіту», встановлюючи відповідальність за порушення законодавства про вищу освіту, закріплює положення, згідно з якими:

особи, винні у порушенні законодавства про вищу освіту, несуть відповідальність відповідно до закону;

шкода, заподіяна учасниками навчально-виховного процесу вищому навчальному закладу, а також шкода, заподіяна вищим навчальним закладом учасникам навчально-виховного процесу, відшкодовуються відповідно до законодавства;

невиконання вищим навчальним закладом головних завдань діяльності, вимог стандартів вищої освіти є підставою для позбавлення його ліцензій [13, ст.69].

Положення «Про державний вищий навчальний заклад» окреслює певну сферу відповідальності вищих навчальних закладів, тобто перераховує віднесені до компетенції вищого навчального закладу функції, за невиконання яких ВНЗ несе відповідальність. Серед них:

- 1) дотримання вимог Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про мови в Українській РСР» та інших законодавчих актів;
- 2) дотримання державних стандартів освіти;
- 3) забезпечення безпечних умов проведення освітньої діяльності;
- 4) дотримання договірних зобов'язань з іншими суб'єктами освітньої, виробничої, наукової діяльності та громадянами, в тому числі за міжнародними угодами;

5) дотримання фінансової дисципліни та збереження державного майна;

б) соціальний захист учасників навчально-виховного процесу [14, п.20].

Проте, одного лише законодавчого позначення сфери відповідальності вищих навчальних закладів, вочевидь, недостатньо – необхідна чітка й зрозуміла система відповідальності ВНЗ за невиконання або неналежне виконання своїх функцій із законодавчим закріпленням конкретних складів правопорушень та відповідних видів покарань. Дійсно, п.3 ст. 69 Закону України «Про вищу освіту» [13] встановлює такий вид спеціальної адміністративної відповідальності для вищого навчального закладу, який полягає у факті вилучення ліцензії (позбавлення права на освітню діяльність), однак дана міра впливу є, по суті, єдиним покаранням, що застосовується в особливо серйозних випадках, не створюючи єдиної, цілісної системи притягнення вищих навчальних закладів до адміністративної відповідальності. Спеціальна відповідальність вищих навчальних закладів повинна встановлюватися не тільки за невиконання функцій, віднесених до його компетенції, але й за реалізацію не в повному обсязі освітніх програм відповідно до навчального плану та графіку навчального процесу; за якість освіти своїх випускників; за життя й здоров'я осіб, які навчаються у ВНЗ, та працівників освітньої установи; за порушення їх прав і свобод тощо [15, с.89]. С. Мандрик пропонує доповнити перелік наведених у п. 20 Положення про державний вищий навчальний заклад сфер відповідальності вищих навчальних закладів [14] нормами про те, що вони відповідають за забезпечення реалізації права громадян на вищу освіту; створення умов, необхідних для отримання особою вищої освіти; забезпечення інноваційного розвитку вищої освіти та його випереджувального характеру; за стан профорієнтаційної роботи, навчально-методичної і наукової діяльності, професійної підготовки, експлуатації та збереження матеріальних цінностей [16, с.148].

До інших найбільш характерних і значимих правопорушень у сфері освіти, що тягнуть за собою адміністративну відповідальність, можна віднести також:

відмову в прийомі або відрахування з вищого навчального закладу на підставах, не передбачених законодавством, порушення порядку прийому громадян до вищого навчального закладу, відрахування осіб або їх переведення з однієї освітньої установи до іншої освітньої установи;

порушення вищим навчальним закладом вимог до змісту освітніх програм, організації освітнього процесу, якості освіти, що встановлені законодавством про вищу освіту;

порушення вищим навчальним закладом порядку видачі документів державного зразка про рівень освіти або кваліфікації; видача документів державного зразка про рівень освіти або кваліфікації вищим навчальним закладом, що не має державної акредитації [17, с.30-31].

Отже, адміністративна відповідальність є невід'ємною складовою компетенційного блоку адміністративно-правового статусу вищих навчальних

закладів. Вважаємо, що введення адміністративної відповідальності та встановлення заходів відповідальності за конкретні порушення вищими навчальними закладами законодавства у сфері освіти, а також надання уповноваженим органам виконавчої влади права їх застосування дозволили б значно підвищити ефективність дотримання вищими навчальними закладами та їх посадовими особами законодавства про освіту, впливаючи на забезпечення реалізації прав людини у сфері освіти та дотримання законодавства в даній сфері.

Література:

1. Шемшученко Ю. С. Відповідальність юридична / Ю. С. Шемшученко / Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 1. А–Г / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. – 672 с. – С. 437.
2. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутских. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 704 с.
3. Липинский Д. А. О понятии и методологии исследования юридической ответственности / Д. А. Липинский // Вектор науки ТГУ. – 2009. – № 1 (4). – С. 76-82.
4. Бахрах Д. Н. Советское законодательство об административной ответственности. Учебное пособие / Д.Н. Бахрах. – Пермь: Пермский гос. ун-т, 1969. – 344 с.
5. Новоселов В. И. Административная ответственность юридических лиц / В. И. Новоселов // Советская юстиция. – 1981. – № 23. – С. 10-11.
6. Битяк Ю. П. Административное право Украины: Учебное пособие / Ю. П. Битяк, В. В. Зуй. – Х. : Одиссей, 1999. – 224 с.
7. Слубський І. Й. Адміністративна відповідальність юридичних осіб : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І. Й. Слубський ; Київський національний ун-т внутрішніх справ. – К., 2008. – 20 с.
8. Зима О. Т. Адміністративна відповідальність юридичних осіб : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. Т. Зима ; Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 2001. – 19 с.
9. Костів М. В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб та особливості її реалізації в адміністративно-деліктних відносинах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / М. В. Костів ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2005. – 21 с.
10. Адміністративне право України: Підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дьяченко та ін. ; За ред. Ю. П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с

11. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст.1122.
12. Бюджетний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50-51. – Ст.572.
13. Про вищу освіту : Закон України від 17.01.2002 № 2984-III // Відомості Верховної Ради України від 17.05.2002 р. – № 20. – Ст. 134.
14. Про затвердження Положення про державний вищий навчальний заклад : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.09.1996 № 1074 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1074-96-p/page>.
15. Кирилловых А. А. Административно-правовой статус ВУЗа: понятие и структура / А. А. Кирилловых // Журнал российского права. – 2008. – № 5. – С. 79-90.
16. Мандрик С.І. Адміністративно-правовий статус вищих навчальних закладів МВС України : дис ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Мандрик Сергій Іванович. – Х, 2010. – 207 с.
17. Волкова В. В. Об административно-правовом статусе высшего учебного заведения / В. В. Волкова // Теория и практика административного права и процесса : Материалы VI Всероссийской научно-практической конференции (7-9 октября 2011 г.). Часть I / Отв. ред. проф. В. В. Денисенко. – Краснодар : Изд-во Солодовникова А. Н., 2011. – 112 с.

Фролов Ю.Н. Особенности административной ответственности высших учебных заведений как коллективных субъектов права. – Статья.

Раскрыта сущность и содержание административной ответственности коллективных субъектов права, установлено её место и значение в структуре административно-правового статуса высшего учебного заведения. Установлена специфика административно-правовой ответственности высших учебных заведений в Украине, проанализировано современное состояние её законодательного закрепления.

Ключевые слова: административное право, коллективный субъект административного права, юридическое лицо, высшее учебное заведение, административно-правовой статус.

Frolov Y.M. The features of administrative responsibility of higher educational establishments as collective subjects of law. – Article.

The essence and content of administrative responsibility of collective subjects of law are reveal. The place and role of administrative responsibility in the structure of administrative and legal status of higher educational establishment are considered. The particularity of administrative responsibility of higher educational establishments in Ukraine is determined. The analysis of the contemporary situation of legal regulation of administrative responsibility of higher educational establishments in Ukraine is performed.

Key words: administrative law, collective subjects of administrative law, legal entity, a higher educational establishment, administrative and legal status.

УДК 349.22

*І.Ю.Хомич,
заступник прокурора м. Києва*

ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

В статті здійснено аналіз законодавства України, в якому передбачено основні принципи соціального забезпечення населення України, виявлено основні його недоліки та запропоновано шляхи його вдосконалення..

Ключові слова: соціальне забезпечення, принципи соціального забезпечення

Законодавство України, яке регулює суспільно-правові відносини в сфері соціального забезпечення, являє собою розгалужену систему нормативно-правових актів різної юридичної сили. При цьому, діє багато міжнародних документів, які встановлюють стандарти в цій галузі. Деякі з них вже ратифіковані українською державою, але залишаються і такі, що ще не схвалені Україною. Внаслідок цього, в національному законодавстві знайшли своє відображення не всі міжнародні стандарти соціального забезпечення.

В чисельних міжнародних та національних законодавчих актів значна увага приділяється визначенню принципів соціального забезпечення, що обумовлено важливістю ролі цього елемента в механізмі соціального забезпечення. Однак, залишаються неузгодженими між собою положення деяких з цих актів, в тому числі, стосовно закріплення принципів соціального забезпечення, а також не визначено механізм процедурного застосування їх на практиці. Це призводить, в більшості випадків, до того, що принципи набувають декларативного характеру. Тому, дослідження правових норм, які містять принципи соціального забезпечення дозволить, поперше, виявити прогалини національного законодавства стосовно закріплення всієї системи принципів, і відповідно, визначити шляхи їх подолання, а по-друге, проаналізувати недоліки законодавчого механізму практичного впровадження принципів соціального забезпечення в життя.

Проблемі дослідження принципів присвячено ряд праць таких авторів, як В.С.Андреєв, Н. Б. Болотіна, Ж.А. Горбачева, І.С. Захаров, О.В. Заяц, І.В. Іванова, А.А. Казанчан, Е.Е. Мачульська, С.М. Синчук, Б.І. Сташків, Э.Г. Тучкова, Л.Т. Тюптя, М.Л. Ярошенко та багатьох інших. Однак, комплексне дослідження принципів соціального забезпечення населення України у вітчизняній науковій літературі відсутнє, що обумовлює актуальність теми.